

TARİHTE OBJEKTİFLİK TARTIŞMASI

*Fatma Acun**

ÖZET

Bu makalede, tarih araştırmalarında objektifliğin ne anlama geldiği ve ne ölçüde gerçekleştirilebileceği ile ilgili problemler tartışılmaktadır. Tarihin çeşitli tanımlarının yapıldığı giriş kısmından sonra, 19. ve 20. yüzyılda tarihçiliğin seyri ve objektiflik karşısındaki tutumları değerlendirilmektedir. Ardından, tarihin işlemsel/amelî yönü üzerinden objektiflik konusu, üç ana nokta etrafında ele alınmaktadır: I- Tarihi olaylar ve tarihi veriler, II- Tarihi olgular, III- Tarihiçi. Bunu yaparken, 20. yüzyılın görece tarihçilerinin görüşleri esas alınarak 19. yüzyıl bilimsel tarihçiliği ile karşılaştırmalar yapılmış, konu üzerinde görüşü olan tarihçiler ve felsefe tarihçilerinin düşüncelerine müracaat edilmiştir. Araştırmanın neticesi şudur: Tarihte matematiksel manada objektiflik mümkün değildir. Tarihiçinin, olaylardan arda kalan belgeleri eleştirel tarih metodlarıyla incelemesi, olayları, geçmişte cereyan ettiği ortamdaki bağlantılarını koruyarak yeniden inşa etmesi ve çok yönlü yorumlar yapması ile mümkün olan insanî objektiflik sağlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Tarihte objektiflik, tarih metodolojisi, bilimsel tarih, görece tarih.

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü öğretim üyesi, E-mail: facun@hacettepe.edu.tr. Bu makalenin müsveddesini okuyan ve önerilerde bulunan Yard. Doç. Dr. Saime Selenga Gökgez'e teşekkürlerimi sunarım.

TARİH NEDİR ?

Geçmişe ait bir olayın, şahsın veya bir fenomenin çalışılması, öncelikle tarihin ne olduğu sorusunun cevaplandırılmasını gerektirir. Kelime ve kavram olarak "tarih" in ne olduğunu tanımlamadaki güçlükler rağmen, birazdan görüleceği üzere, herkes tarihin genel manasını biliyor görünmektedir. İlgincidir ki, tarih nedir sorusunu soranlar ve cevap arayanlar, genelde filozoflar ve tarihi kendi akademik anlayışlarına uydurmak isteyen sosyal bilimciler olmuştur. Tarihçiler ise, nadiren bu soruyu sormuş ve cevabı da, kendilerini haklı gösterme fırsatı olarak değerlendirmiştir.¹ Basit gibi görünen, tarih nedir sorusuna cevap vermek aslında pek de kolay değildir. Bu soruyu farklı sahaların araştırmacılarının sormaları ve bu yolla, tarihi tanımlamayı denemeleri neticesinde, tarihin birbirinden çok farklı tanımları ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir kısmı şöyledir:

"Tarih medenî toplumlarda yaşayan insanların tecrübelerinin hikayesidir"; G.J. Renier.

"Tarih hakikatte meydana gelmiş olaylarla ilgilidir"; L. Ranke.

"Tarih bir bilimdir; ne az ne de fazla"; J. B. Burry.

"Tarih kaynaklara dayalı mülâhazadır"; J. Burchardt.

"Tarih geçmiş politikadır"; J. Seeley.

"Tarih insanın hikayesidir"; S. E. Morison.

"Bütün tarih düşüncenin tarihidir"; R. C. Collingwood.

"Bütün tarih yakın dönem tarihidir"; B. Croce.

"Tarih insanın tabiatında ve kaderinde anlam aramadır"; A. Toynbee.

"Tarih, insan zekâsının bugüne kadar yarattığı en tehlikeli meyvesidir"; P. Valery.²

Bu veciz tanımlar, tarihin konusu ve kapsamının genişliğini belirtirken, onun insan hayatındaki vazgeçilmezliğini de dile getirmektedir. Farklı sahalardaki araştırmacıların tarihin tanımına ve metodolojisine yaptıkları müdahaleye rağmen, tarihin bağımsız bir araştırma sahası olarak kalabilmesi,

¹ Bu konuya dikkati çeken Kelly, tarih nedir sorusunun, tarihçinin günlük çalışmasını nadiren takdir eden, yanlış kişiler tarafından sorulduğunu düşünür. Bkz. Donald R. Kelly, *Foundations of Modern Historical Scholarship Language, Law and History in the French Renaissance*, New York-London, 1970, s. 2-3.

² Mark M. Krug, *History and the Social Sciences, New Approaches to the Teaching of Social Studies*, Blaisdell Publishing Company, USA, 1967 s. 3.

belki de bu vazgeçilmezliğin neticesidir. Tarih disiplini dışındakiler, tarihin yukarıda sıralanan veciz ve karmaşık tanımlarını yapı dursunlar, günümüz tarihçileri, tarihin ne olduğu ve kapsamı konusunda hemfikirdirler: Tarih geçmiş üzerine yapılan araştırmadır. Geçmiş ve şimdiki zamandaki insan tecrübesinin tamamı tarihin konusudur. Yukarıda Seeley'in belirttiği gibi, tarih yalnızca geçmiş politika değildir, geçmiş ekonomi, geçmiş toplum, geçmiş din, geçmiş bilim, geçmiş uygarlık, kısaca geçmiş her şeydir. Günümüz tarihçiliği artık yalnızca krallar hanedanlar ve fetihlerle değil, sıradan insanların nasıl yaşadıkları, evlerini nasıl yaptıkları, nasıl buğday yetiştirdikleri gibi konularla ilgilenmektedir. Kısaca, tarih, insan tecrübesinin bütünüyle ilgilenmektedir. Bunun içindir ki, diğer sosyal bilimlerin aksine, tarihin kapsamı daha geniş ve sınırları daha az belirgindir.

Tarihte objektifliğin, özellikle son iki yüzyılın tarih yazıcılığı söz konusu olduğunda, büyük ihtilaflara yol açtığı görülmektedir. Tarihin tarihi demek olan tarih yazıcılığını, geçmiş zamanlardan günümüze kadar tartışmak bu makalenin kapsamı dışındadır. Aşağıda 19. yüzyılın bilimsel ve 20. yüzyılın görece tarih anlayışı üzerinde ana hatlarıyla durulacak ve her iki dönemde tarihçilerin objektiflik karşısındaki tutumları belirlenmeye çalışılacaktır. Günümüz tarihçilerinin objektiflik karşısındaki tutumlarına arka plan bilgisi oluşturmak ve sosyal bilimlerin diğer dalları karşısında, tarih çalışmalarının objektiflik konusundaki konumunu belirlemek üzere, böyle bir değerlendirme gerekli görülmüştür.

19. YÜZYIL TARİHÇİSİ: BİLİMSEL TARİHÇİ

Tarih felsefesi, dolayısıyla da tarih yazıcılığının pozitivistlerin kuvvetli tesiri altında kaldığı 19. yüzyılda, dönemin tarihçileri ve felsefecileri bilimsel metodları tarihe uygulamayı denemiştir. Bu dönemde tarih, tabiat bilimleriyle birlikte, bilim olarak kabul edilmiştir.³ Tarihin bilimselliği ise, tarihî olgulara dayandırılmıştır. 19. yüzyıl olguların yüzyıldır ve tarihçiler yalnızca ve yalnızca olgularla meşgul olmuştur. Akademik tarihçiliğin kurucusu olan Ranke 1830'larda, tarihçinin asıl işinin, yalnızca, "hakikatte ne olduğunu ortaya çıkarmak" olduğunu öne sürmüştür. Büyük başarı sağlayan bu öneri, tarihin bilim olduğunu savunan pozitivistler arasında hızla yayılarak, olguların ön plana geçmesini sağlamıştır. Tarihte olguların başı çekmesi gerektiğine inanan pozitivistlerin sloganı şudur: "Önce olgularını belirle, sonra bunlardan sonuçlar çıkar".⁴

³ Edward Hallet Carr, *What is History*, Harmondsworth, Penguin, 1961, s. 9

⁴ Carr, *What is History*, s. 8-9.

Pozitivistler, tarihinin iki işinden birinin, geçmişe dair olguları belirlemek, diğerinin ise, bunları açıklamak olduğuna inandılar. Geçmişe dair çıkarılan sonuçlar objektifti, çünkü, hem açıklanacak olguların belirlenmesi, hem de olguların açıklanması sürecinde, tecrübi/empirik yünden geçerli kanunlar kullanılıyordu. Tarihî olguların belirlenmesi süreci objektifti çünkü, empirik kanunlara göre, geçmiş hakkında bir sonuca varmak için, söz konusu olan olayların cereyan etmiş olması gerekiyordu. Benzeri türden objektiflik, belirlenen olguların açıklanması konusunda da mümkündü. Çünkü, olgulardan çıkarsama yoluyla edinilen açıklamalar da, empirik kanunlara dayanıyordu. Dolayısıyla, bu süreçte bir hata olursa bu, farklı değer yargılarından değil, ilgili empirik kanunların yanlış anlaşılmasından kaynaklanıyordu.⁵

Empirik kanunların hakim olduğu bilimsel tarih teorisi, en somut hâliyle, Marksist tarihçilikte görüldü. Karl Marks ve meslektaşı Friedrich Engels, tarihe *tabii kanunların* yön verdiğini öne sürdüler ve bu kanunların uygulanmasıyla, geleceği tahmin etmenin mümkün olduğuna inandılar. Marksist teoride bu *tabii kanunlar* materyalist ve ekonomiktir.⁶ Yine Pozitivizmin kurucusu Auguste Comte'un derin tesirinde bulunan İngiliz tarihçisi Henry Thomas Buckle, insanlık tarihine hükmeden kanunların, tümevarım ve istatistiksel metodlarla keşfedilebileceğine inandı.⁷

Neticede, 19. yüzyılın pozitivist tarihçileri, yorumlardan ziyade Tarihî olgularla ilgilendiler. Bilimsel tarihçiliğin dayandığı olgular adeta kutsal hâle geldi.

20. YÜZYIL TARİHÇİSİ: GÖRELİ TARİHÇİ

20. yüzyıla gelindiğinde, 19. yüzyılın pozitif tarihçiliğine, göreliliğe inanan felsefeciler meydan okudular. Bunlardan ilki, Alman filozof Wilhelm Dilthey'di. Dilthey, insan bilgisinin çeşitli branşları arasında temelde bir farklılık olmadığı düşüncesini reddetti ve tabiat bilimlerinin değil, beşerî bilimlerin bir branşı olan tarihe, tabiat bilimlerinden farklı metodlar uygulanması gerektiğini öne sürdü. Dilthey'e göre, tabiat bilimcisi, müdâhil olmadığı olayları dışarıdan gözlemliyordu. Halbuki, dışarıdan gözlemleme beşerî bilimci için mümkün değildi. Çünkü, o bir insandı ve diğer insanları gözlemlemekteydi. Diğer bir ifadeyle, gözlemlediği nesne ile yakından benzeşiyordu ve geçmişte tekrar yaşamakta ve tekrar düşünmekteydi. Tabiat bilimlerinin aksine, tarih benzersiz ve tekrar etmeyen olaylarla doluydu. Bu ben-

zersiz olaylar, düzenliliği reddetmekte ve genel geçer kanunların çıkarılmasını engellemekteydi. Ona göre, eğer tarihçi tarihi anlamak istiyorsa, geçmiş hayata ve düşünce sürecine nüfuz etmeliydi.⁸

Alman hocası Dilthey'den etkilenen İtalyan tarihçi Benedetto Croce, tarihinin geçmişi bugünün gözlüğünden gördüğünü ileri sürerek, tarihe bugüncülüğü getirdi. Tarihin tabiat bilimlerinden ayrı olduğuna inanarak, bilim değil zanaat olduğunu ileri sürdü ve tarihe zanaatkârca yaklaşılması gerektiğine inandı. Ranke'ye ait olan, tarihinin sübjektif katılımını ve şahsî ilgisini bir kenara bırakabileceği düşüncesini reddetti. Ranke'nin öne sürdüğü gibi, geçmiş olayların yeniden inşa edilmesi, ona göre tarihçilik değil, kronik yazmaktır.⁹

Amerikalı tarihçi Charles A. Beard, Croce'nin kuvvetli tesiri altında kalarak, Ranke'nin pozitivist tarihçiliğini reddetti ve tarihi bilimden ayırdı. Güncel endişeler ışığında tarihin pragmatik değerini ön plana çıkarırken, tarihin objektif olamayacağını savundu. Çünkü, tarihçi araştırma konusunu, bilim adamının deneyi gözlemlemesi gibi gözlemlemiyordu. Bunun yanı sıra, olguların seçimi, düzenlenmesi ve yapılandırılması tamamıyla sübjektifti.¹⁰

Oxford Üniversitesi'nde metafizik, felsefesi, profesörü olan R. G. Collingwood da, pozitivist tarihçiliğe muhalif olanlar arasına katıldı. Toynbee, Comte ve Marx'ın tarihî felsefelerini reddederek, akla ve özgür düşünceye sahip olan insanla ilgili olması sebebiyle tarihin, tabiat olgularından farklı olduğu düşüncesini yerleştirdi. Collingwood'a göre bütün tarih, düşüncenin tarihidir. Tarihî olgular ham olgular değildir, geçmiş inşa etme sürecinde seçim ve yorumlama sürecinde tahrif edilmişlerdir.¹¹

Avrupa'da hem felsefeciler, hem de tarihçiler, tarihin metodu itibarıyla bilim kabul edilemeyeceğini tartışırken, Carl Becker isimli Amerikalı bir tarihçi, aslında tarihin olmadığını, tarihin tarihçi tarafından yaratıldığını söyleyecek kadar ileri gitti ve tarihi olguların kendileri için konuşamayacağını, olgulara anlamların tarihçi tarafından yüklendiğini ileri sürdü.¹²

Yukarıdaki özetlerden de anlaşılacağı üzere, son iki yüzyıl tarihçiliğinde bilimselliğin yerini göreliliğin almasıyla birlikte, tarihin objektifliği hararetle biçimde tartışılır oldu. Peki, her iki tür tarihçilikte objektifliğin yeri nedir?

⁸ Nash, *Christian Faith*, s. 31-32; Carr, *What is History*, s. 20.

⁹ John Warwick Montgomery, *The Shape of the Past: A Christian Response to Secular Philosophies of History*, Minneapolis, 1975, s. 90-91; Carr, *What is History*, s. 20-21.

¹⁰ Dray, *Philosophy of History*, s. 22.

¹¹ Carr, *What is History*, s. 21-22.

¹² Montgomery, *The Shape of the Past*, s. 90.

⁵ William H. Dray, *Philosophy of History*, Prentice-hall, n.d. s. 23.

⁶ John Warwick Montgomery, *Where is History Going*, Minneapolis, 1970, s. 19-21.

⁷ Ronald H. Nash, *Christian Faith and Historical Understanding*, Grand Rapids, Bakers, 1976, s. 21.

Bu konu aşağıda, tarihin objektifliğine yapılan muhalif ve destekleyici görüşlerin değerlendirilmesi yoluyla ele alınacak, makalenin yazarı da kendi görüşlerini yer geldiğinde belirtecektir. Konuya girmeden önce, objektiflikle ne kastedildiğinin belirtilmesinde fayda görülmektedir. Objektiflikle kastedilen, kesin objektiflik (absolute objectivity) değildir. Yukarıda yapılan tartışmalarda, felsefecilerin ve tarihçilerin atıfları da, kesin objektifliğe değildir. Eğer atıflarla kastedilen kesin objektiflik olsaydı, tabii bilimler dahil, insanla ilgili araştırmaların hiç biri objektif statüsüne dahil edilemezdi. Diğer yandan şunu belirtmek gerekir ki, objektiflik yalnızca tarihe has bir problem değildir. İnsanın dahil olduğu her türlü araştırma sübjektiflikten, tamamıyla sıyrılmış değildir. Bu iki yargının doğruluğu, objektiflik sorununa diğer bütün bilimleri ve felsefeyi dahil ederken, tarihin yükünü hafifletmektedir. Tarih yazıcılığında, bir ölçüde sübjektif unsurların var olduğunu kimse inkar etmemektedir. O halde, kesin olmayan, içinde bir miktar sübjektifliği barındıran objektiflik nasıl tanımlanabilir. Objektifliği, bunun aksini olan önyargı ile açıklamak daha uygun görünüyor. Önyargı, duygu ve hislerin düşünceyi etkilemesidir. Öyleyse, önyargısız düşünce, yani objektif düşünce, içinde duygunun, hissin yer almadığı düşüncedir. Ancak, bu tanım da yeterli değildir. Çünkü, insanın bütün duygu ve hislerinden tamamıyla sıyrılmaması mümkün değildir, ayrıca gerekli de değildir. Konuyu bir örnekle açıklayabiliriz. Bir işe eleman almak gerektiğinde, bir adayı beğendiğiniz için diğerine tercih edersiniz. Bu önyargılı görünebilir. Fakat, bu şahıs ile birlikte çalışmak zorunda olduğunuzu düşünürseniz, kişisel beğeninizin, kimin işe alınacağı konusunda karar vermede önemli ve ilgili bir faktör olduğu ortaya çıkar. Doğru kararlar almada bazı hisler ilgili, bazıları da ilgisizdir. Önyargı ise, hissin düşünce ve tartışmaya karıştırılması değil, ilgisiz duygu ve hislerin düşünceye tesir etmesidir.¹³ Bunu kabul ettikten sonra, yapılacak ilk iş, ilgisiz duygu ve düşüncelerin, tarihçinin düşüncesine tesir edebileceği durum ve olayları ortaya çıkarmaktır. Kişisel menfaat, çeşitli grup sadakati ve bunlara bağlı olarak gelişen durumlar bunların en önemlileridir. Aynı derecede önemli olan bir başka konu ise, insanların düşüncelerinden önyargıyı sıyırmaya azimli olduğu durumları, diğer bir ifadeyle, hangi durumların, insanların hakikati bilmek ve gerçeğe ulaşmak için güçlü arzu duymalarına neden olduğunu ortaya çıkarmaktır. Bu noktaların sorgulanması, tarihçinin objektifliğini değerlendirme konusunda karar verilmesine yardımcı olacaktır.

Diğer yandan, tarihî verilerden bunları işleme metodlarına ve tarihçinin üzerinde tesiri olan unsurlara kadar, objektifliğe dair pek çok sınırlama

¹³ Konunun yakın dönem tarihçisi açısından tartışması için bkz. Fatma Acun, "Yakın Dönem Tarihi Metodolojisi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 42(1988), s. 720 vd.

mevcuttur. Bunlar aşağıda üç ana nokta altında ele alınacak ve yapılacak tartışmalar yoluyla, tarihte objektiflik konusunun mahiyeti ve sınırlamaları belirlenmeye çalışılacaktır: I- Olaylar ve veriler, II- Olgular, III- Tarihçi. Belirlenen bu üç ana konu ve bunların altında tartışılacak alt konular, yazarın tarih metodolojisi ve tarih felsefesi ile ilgili okumaları neticesinde tespit ettiği ve tarihte objektiflik konusunu tartışırken üzerinde durulmasını gerekli gördüğü noktalardır. Bunlara ilaveten, başka tartışma noktaları bulunabilir. Fakat, tespit edilen noktaların, objektifliğe ilişkin temel konuları kapsadığı düşünülmektedir.

I- TARİHİ OLAYLAR VE TARİHİ VERİLER

Tarihte objektiflik tartışmasına, tarihin konusunu teşkil eden olaylar ve malzemesi olan verilerden başlamak uygun görünmektedir. Bunlara ilişkin görüşler dile getirilirken, fen bilimleri ile karşılaştırmalar yapılacak, benzer ve farklı yönleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Belirlenen benzerlikler ve farklılıklar ölçüsünde tarihte objektifliğin sınırları belirlenmeye çalışılacaktır.

1. Tarihin konusu olan olaylar doğrudan gözlemlenemez

Tarihin bilimselliğine muhalif olanların ilk öne sürdüğü tartışma, bilim adamının, örneğin bir kimyacının test tüpünü gözlemlediği gibi, tarihçinin üzerinde çalıştığı olayları gözlemleyememesidir. Tarihçi olaylara ancak, belgeler aracılığıyla ulaşır. Fen bilimlerinde araştırma işi, bilim adamının doğrudan gözlemlediği nesneler üzerine yapılırken, tarihî araştırmaların nesnesi olan olaylar geçmişte kalmıştır. Tarihçiye kalan ise, yalnızca olaydan arda kalan delillerdir.¹⁴ Dolayısıyla, tarihçinin üzerinde çalıştığı olayları gözlemleyememesinin iki sebebi vardır: 1- Tarihçinin elinde bulunan, orijinal olaylar değil, yalnızca onlardan arda kalan kayıtlardır. 2- Bilimsel teorilerde olduğu gibi, tarihçinin belgelerin ışığında olayları yeniden inşasının doğru olup olmadığını deney yoluyla belirlemek mümkün değildir. Bu noktada, tarihçi ile olay arasına zaman engeli girmektedir. Tarihçinin yakın dönemi araştırmasında bile, bu durum söz konusudur.¹⁵ Yakın geçmiş bile, tarihçinin

¹⁴ Dray, *Philosophy of History*, s. 9.

¹⁵ Bu konuda yakın ve uzak dönem tarihçisinin duruşları farklıdır. Yakın dönem tarihçisi, kendi şahit olduğu olayları yazmaktadır. Bunun aksine, uzak dönem tarihçisi, bütünüyle başkalarının şahitliğine tâbidir ve bunun üzerine kendi eleştirel bakış açısını getirir. Yakın dönem tarihçisi için hem avantaj hem de dezavantaj olan bu durumda, tarihçi halkın hâlet-i ruhiyesini doğru olarak yansıtabilir (avantaj) veya kendi hatıralarının bağımsız bir değerlendirmesini yapamaz (dezavantaj). İnsanlar kendi şahsî hatıralarını, başkalarından okuduklarını ışığında düzeltmeye genelde isteksizdirler. Diğer yandan, yakın dönem tarihinin okuyucuları, olaylardan haberdar olan kişilerdir. Bu nedenle, yakın dönem tarihçisinin kendi şahsî görüşlerinin, halkın gö-

ulaşımının ötesindedir. Günümüze yakın, halkın gözü önünde cereyan eden pek çok olayın etrafı bile sis perdesiyle çevrilidir. Örneğin ABD Başkanı Kenedy'nin öldürülmesi binlerce kişinin gözü önünde cereyan etmiştir. Başkanın korumakla görevli, olay anında orada bulunan güvenlik görevlileri, olayı kimin gerçekleştirdiğini bulmaya çalışmıştır. Başkanı öldürmek üzere suikast düzenlenip düzenlenmediğini anlamak için binlerce dolar harcanmıştır. Ancak, olayın genelde nasıl cereyan ettiği, hatta kaç tane mermi kullanıldığı gibi ufak ayrıntılar hâlen tartışma konusudur. Yapılan soruşturmalar olayın bir yönünü açıklarken, diğer yönlerinde tartışmalara yol açmıştır. Görgü şahitlerinin açıklamaları bile, olayın nasıl cereyan ettiğine dair tartışmaları durdurmaya yetmemiştir. Dolayısıyla, bütün olguları toplayarak, olayı yeniden inşa etme, imkansızla uğraşmadır. Olgular yalnızca bir kere cereyan eder, daha sonra yeniden cereyan etmesi mümkün değildir.¹⁶

Tarihçinin olgulara doğrudan ulaşma imkanının olmamasının yol açtığı problemlerin neler ima ettiğine dair Craig'ın görüşleri şöyledir:

1. Tarihi olgular yalnızca tarihçinin zihninde var olur/oluşur.

Tarihi olgular, tarihçinin olaylar hakkında yaptığı açıklamalarıdır, olayların kendisi değildir. Olaylar unutulur unutulmaz, tarihi olgular sona erer. Bu durum, olgularla ilgili iki önemli noktaya işaret etmektedir: İlki (1.1): Olguların kendi başlarına anlamı yoktur, onlara anlam yükleyen tarihtir. İkincisi (1.2): Tarih tarihçinin-kişiliğinin, önyargılarının, ilgisinin, değerlerinin-ürünüdür.

2. Tarihte, hakikatte ne olduğunu ortaya koymanın bir yolu yoktur. Çünkü, olaylar tekrar etmez ve tahmin edilemez.

Olguların durumuna ilişkin bu görüşler, tarihte hakikatte ne olduğuna dair şüphelere yol açmıştır: Eğer, Tarihi olaylar doğrudan gözlemlenemez ise, geçmişte, hakikatte bir olayın cereyan ettiğine nasıl emin olabiliriz? Tarihçinin anlattığı bütün hikayenin kurgu, hayal ürünü veya uydurma olmadığına nasıl inanabiliriz?¹⁷

Bu imalara cevaben Craig şunları tartışır: Öncelikle, tarihçinin her zaman dolaylı, fen bilimcisinin de doğrudan gözlemlediği verilerle çalıştığı doğru değildir. Bilim adamı çoğu zaman gözlemleyeceği nesneye doğrudan ulaşamazken, tarihçi ulaşır. Örneğin, fizik gibi teorik bilimlerde, gözlemlenen

nesneye doğrudan ulaşmak mümkün değildir. Kara delikler, quarklar, nötronlar, fizikçinin gözlemlerini açıklamak için geliştirilmiş teorik birimlerdir. Tarihçi her zaman olaylardan arda kalan kayıtlara güvenmez. Örneğin, arkeolojik veriler, tarihiye araştırdığı nesneye doğrudan ulaşma imkanı verir. Olayın geçmişte cereyan etmiş olmasına rağmen, delili tarihinin önünde ve gözlemine açıktır.¹⁸ Arkeoloji, filoloji, sosyoloji, antropoloji ve nüvizmatik gibi bilimlerin gelişmesi ile, tarih artık daha fazla sübjektif metinlere dayanmak zorunda değildir.¹⁹ Jeoloji bilimi geçmişe ulaşma konusunda tarihe benzer. Jeoloji yerkürenin geçmişteki oluşumunu yeniden inşa ederken, tarih insan geçmişini yeniden inşa eder.²⁰ Eğer tarihi kayıtların tarihçinin zihin süzgecinden geçerken bozulduğunu tartışırsak, fosillerin de tabii süreçler sonunda bozulduğunu tartışabiliriz.²¹

Yine Craig'e göre, örneğin, ABD Başkanı Lincoln'nün öldürülmesi tarihi bir olaydır ve Amerikan tarihinde değişikliğe yol açmıştır. Dolayısıyla, tarih yalnızca tarihçinin zihninde var olmaz (yukarıda, bu kısımda 1. nokta). Olguların anlamsız olması saçmadır (yukarıda, bu kısımda 1.1. nokta). Anlam olgularda gizlidir. Bir olguyu tanımlamak, ona anlam vermektir. Göreli tarihçiler bile buna inanır, çünkü tartışmasız kabul edilen olgular mevcuttur; tarih ve propaganda ayırt edilebilir ve eğer tarih yetersiz ise eleştirmek mümkündür.²²

Tarihte, hakikatte ne olduğunu ortaya koymanın bir yolu yoktur (yukarıda, bu kısımda 2. nokta) görüşüne karşı, Craig iki yol göstermektedir: 1. Olaylar arasında, mantık ve tecrübenin bütününe uyan, sistematik tutarlılık olmalıdır. 2. Olguları açıklayacak bir hipotez öne sürülmeli, ardından bu hipotezi onaylayacak veya onaylamayacak şartlar çıkarsanmalı, son olarak da, bu şartların var olup olmadığı, bilim adamları tarafından deneye, tarihçiler tarafından ise, delillere dayanarak kontrol edilmelidir.²³

Tarihte olayların tekrar etmediğine, dolayısıyla deney yapılamadığı tartışmasına (yukarıda, bu kısımda 2. nokta) ilişkin olarak Geisler, benzer olayların yeniden meydana gelmesi anlamında tarihin tekrar ettiğini düşünür. Dolayısıyla, tarihçi bu yolla, benzeri olaylar arasında karşılaştırma ya-

rüşünü temsil edip etmediğini kontrol etme imkanı vardır. Bkz. Acun, "Yakın Dönem Tarihi Metodolojisi", s. 721.

¹⁶ Tarihte olayların tekrarlanamazlığı konusunda geniş bilgi için bkz. David Bebbington, *Patterns in History, A Christian Perspective on Historical Thought*, Leicester, 1990, s. 11.

¹⁷ Parick Gardiner, *The Nature of Historical Explanation*, London, 1961, s. 35.

¹⁸ William Lane Craig, *Apologetics-An Introduction*, Chicago, 1984, s. 141.

¹⁹ Nash, *Christian Faith*, s. 84.

²⁰ R. G. Collingwood, "Croc's Philosophy of History", *Essays in the Philosophy of History*, ed. William Debbins Austin University of Texas, 1965, s. 19.

²¹ Norman L. Geisler, *Christian Apologetics*, Grand Rapids, Baker, 1976, s. 290.

²² Craig, *Apologetics*, s. 143-146.

²³ Craig, *Apologetics*, s. 146-147.

pabilir.²⁴ Tarihte geleceği tahmin etmek de mümkün değildir. Bu konuda Carr'ın görüşleri önemlidir. Carr'a göre, tarihçi genelleme yaparak, gelecekteki eylemler için kesin değil, faydalı ve yol gösterici tahminlerde bulunur. Bunu yaparken de sıradan insanların yolunu takip eder. Örneğin, okulda iki-üç kişi kıyamık çıkarırsa, hastalığın yayılacağı sonucuna varırsınız. Bu tahmin geçmiş deneyimlere dayanmaktadır. Fakat, okuldaki belirli çocukların, Charles ve Mary'nin kıyamığa yakanacağı konusunda özgül bir tahminde bulunamazsınız. Tarihçi de bu şekilde tahminde bulunur ve örneğin Ruritania'da gelecek ay devrim olacağını tahmin edemez, fakat, belli şartlar gerçekleşirse devrim olmasının muhtemel olduğunu tahmin eder. Bu da, gelecekle ilgili olarak tarihten çıkarılan sonuçların değersiz olduğu ya da, koşullu geçerlilikleri olmadığı anlamına gelmez. Diğer yandan, insanların davranışlarının istemedikleri yönde gelişeceği tahmin edilirse, önceden uyarılabilir ve olayın tamamen farklı bir yönde gelişmesine neden olunabilir. Dolayısıyla tahmin ne kadar doğru olursa olsun, kendisini boşa çıkartabilir. Veya, yapılan tahminlerde kanıtlar inandırıcı ise, tahminin kendisi, tahmin edilen şeyin gerçekleşmesine katkıda bulunabilir. Örneğin, bir siyaset bilimcisi tiranlığın ömrünün kısa olduğunu savunursa, tiranın düşüşüne katkıda bulunabilir.²⁵

2. Tarihi veriler dağınık haldedir

Tarih araştırması esnasında tarihçinin sahip olduğu, orijinal olaylar değil, onlardan arda kalan verilerdir. Bu veriler de, çoğu zaman dağınık ve parçalar halindedir. Günümüze doğru yaklaştıkça belgelerin çoğalmasına rağmen, günümüzden uzaklaştıkça, belgeler sayıca azalır. Bir olayın bütünüyle belgelendiği durumlarda bile, eldeki belgeler olayın yalnızca ufak bir kısmını kapsar. Olayların bütün yönlerinin belgelere kaydedilmesi de mümkün değildir. Tarihçinin verileri büyük ölçüde yazılı belgelerdir. Günümüze doğru yaklaştıkça, görsel veriler (film, fotoğraf, kartpostal, olayın geçtiği mekanlar) ve sözlü veriler (olayın şahitlerinin aktardıkları) tarih araştırmalarında, hem belgeyi desteklemek, hem de yeni bilgi üretmek amacıyla değerlendirilebilmektedir. Fakat, bu imkan, uzak dönemler için büyük ölçüde mevcut değildir.²⁶ Dolayısıyla, tarihçi çoğu zaman tek tür, belge (yazılı belge) ile yetinmek durumundadır. Diğer yandan, belgelerdeki bilginin tamamı ham olgular değildir, olgular ve tarihçinin yorumlarının karışımıdır. Netice

²⁴ Geisler, *Christian Apologetics*, s. 291-292.

²⁵ Carr, *What is History*, s. 91-95.

²⁶ Görsel veriler ve tarihte kullanımı hakkında yazarın takip eden makalesine bkz. Fatma Acun, "Görsellik ve Tarihte Kullanımı", *Kebikeç*, 18(2004), s. 95-118.

itibariyle, tarihi olaylar, parça parça verilerden yeniden inşa edilir. Bu yeniden inşanın güvenilirliği ise tartışmalıdır.

Tarihi verinin dağınık olmasına cevaben Giesler, bu durumun, tarihin objektifliğini göz ardı etmediğini savunmaktadır. Ona göre, örneğin, bilim adamı, bazı iskelet parçalarını birleştirerek, insan iskeletinin tamamını oluşturmaya çalışır. Tıpkı, yap-boz gibi. Eğer, ana parçalara sahipseniz, geriye kalanı ölçülebilir bir ihtimal ile inşa edebilirsiniz. Giesler'e göre, önemli olan nokta, tarihçinin dünya görüşüdür. Bu dünya görüşü, bilim adamının verilerini açıklamak için kullandığı teorik çerçeveye benzer ve olgular arasındaki boşlukları doldurmaya yarar. Böylece, örneğin ilahî bir dünya görüşünde, parça parça veriler bütün bir sisteme dahil edilir.²⁷

II- TARİHİ OLGULAR

Tarihi olguların objektifliğine en büyük eleştiri, tarihçinin kullanacağı olguları seçmesi ve bunları yapılandırmasından gelmektedir.

1. Tarihi olgular seçilir

Olgular ve yorumlar arasında kesin bir ayırım gözetmeyi ideal olarak benimsememize rağmen, bu tür bir ayırım gerçekte mevcut değildir. Tarihi verinin tamamına ulaşmanın ve geçmişte olan her şeyi tarih yazıcılığında yeniden üretmenin imkansızlığı karşısında, tarihçinin olguları seçme durumunda kaldığı, bu seçimde ise, bilinçli veya bilinçsiz olarak, önceki düşüncelerinin tesiri olduğunu söyleyebiliriz. Bu seçim, aslında ustaca yapılmış bir yorumdur. Tarihçinin seçimini etkileyen faktörler, şahsî önyargıları, verinin mevcudiyeti ve ulaşılabilirliği, bildiği diller, şahsî inançları, sosyal durumu vs. dir. Bu durumda, tarihçinin seçiminin, yapısı gereği sübjektif olduğu öne sürülebilir. Gerçekte, seçim yapma ve hüküm verme bütün kanunî hükümlerde ve soruşturmalarda kaçınılmazdır. Fakat biz bunları, tarihçinin seçimine ve hükümüne dayandığı için sübjektif ve güvenilirmez olarak niteleyip göz ardı edemeyiz. Çünkü, olgular, cereyan ettikleri bağlama ne derece uygun olarak seçilip ve yeniden inşa ediliyorsa, o derecede objektif olabilir.²⁸

Tarihi olayların objektif anlamlarının keşfedilmesi, olayların hakikatte cereyan ettiği zamandaki bağlantılarını bilmeye bağlıdır. Fakat, olaylar, tarihçinin onlara empoze ettiği yapıya, onlara verilen öneme ve önceleyen olayın nedensel mi, yoksa kaza mı olduğuna göre çeşitli terkiplere sahiptir. Dolayısıyla, olayların yorumlanacağı genel bir hipotez veya dünya görüşü olma-

²⁷ Geisler, *Christian Apologetics*, s. 292-293.

²⁸ Geisler, *Christian Apologetics*, s. 287.

dan orijinal bağlantıları bilmek mümkün değildir. Bu bilindikten sonra, geçmişin objektif resmini yeniden inşa etmek mümkündür.²⁹

2. Tarih yazıcılığı esnasında Tarihî olgular üzerine yapılar kurulur

Verileri düzene koyar ve yapılandırırken, tarihçinin hüküm vermesi gerekir. Örneğin, "sanayi inkılabı" kavramı, Tarihî verinin yapısında mevcut değildir, tarihçinin kavrayışından çıkarılmış bir hükümdür. Geisler, tarih yazıcılığı esnasında, orijinal olayların yeniden inşası sürecinde bu yapıların nasıl empoze edildiğini açıklar: Geçmişe dair bilginin parça-bölük olması sebebiyle, tarihçi yeniden inşaa işini tamamlamak için, bu parça bölük veriyeye süreklilik ve bütünlük sağlamaya, bunun için de, boşlukları doldurmaya ihtiyaç duyar. Bu, evrimci bir bilim adamının, birkaç parça farklı kemikten dinazor veya maymun-adam iskeleti oluşturmaya benzer. Boşluk doldurmanın bazı zamanlarda çok tartışmalı ve güvenilmez olduğu herkesçe malumdur.³⁰

Dahası, belli mesajları ve temaları ön plana çıkarmak üzere, tarihçi, verilerini bütünlüğü olan, anlaşılabilir bir yapı içinde sunar. Tarihe anlam veren bu yapı, "yorumlayıcı yapı" (interpretative structure)'dır. Dolayısıyla, tarih, objektif olmayan yorumlayıcı bir yapıya sahip olur. Ancak, bu tür yorumlayıcı yapılar, tarihî olayların nedensel bağlantıları ve önemleri bilinmek istendiğinde gereklidir. Bu yorumsal yapı olmadan da, olayların sırası ve hakikî olup olmadığı bilinir.

Netice itibarıyla, tarihî verilerin tarihçi tarafından yapılandırılması, bir yandan yorumlayıcı bir tarih sunarken, ki bu sübjektif tarihtir, diğer yandan da, olayların orijinal ilişkilerini keşfetmek, diğer bir ifadeyle objektif tarih yapmak için de kullanılır. Önceleyen ve sonralayan olaylarla nedensellik ilişkilerinin kurulduğu yapı, tarihçiyi objektifliğe daha yaklaştırır.

III- TARİHÇİ

Beşerî bilim olan tarihte, fen bilimlerinin aksine, tarihçinin kişiliğinden olayları değerlendirmedeki kabiliyetine, empati yeteneğine kadar, tarihçi ile ilgili pek çok konu tarih yazımında etkili olmakta, dolayısıyla tarihçi, objektifliği sınırlayan faktörler arasında yer almaktadır. E. H. Carr'ın "tarihi okumadan tarihçiyi okuyun" sözü, tarihten çok onu yazan tarihçiye dikkati çekerek, sübjektifliği ön plana çıkarmaktadır. Fakat tarihçi bu sübjektiflikten nasıl ve ne derece kurtulabilir? Aşağıda buna değinilecektir.

²⁹ Geisler, *Christian Apologetics*, s. 293.

³⁰ Bebbington, *Patterns in History* s. 11.

1. Tarihçinin üzerine çalıştığı insanların düşüncelerini anlaması için hayal gücüne ihtiyacı vardır

Görelî tarihçiler, tarihin objektif olamayacağını, çünkü, tarihçinin üzerine çalıştığı insanların faaliyetlerinin ardındaki düşüncüyü anlamak için hayal gücüne ihtiyacı olduğunu düşünür. Croce bu hayal gücünün, "geçmiş hadiselerin yeniden canlandırılması" ile gerçekleşeceğine; Collingwood tarihin "içeriğine" (inner side) nüfuz etmenin ancak, geçmiş "yeniden inşaa ederek", düşüncüyü tanımlamakla mümkün olduğuna ve Dilthey de, geçmiş "yeniden inşaa etme"nin, "yeniden düşünme" ile gerçekleşebileceğine inanmıştır. Yine, Collingwood, tarih araştırmasının, tabii bilimler araştırmasından farklı olduğunu, tabii bilimlerde, ilgili olayın "kavrama yoluyla keşfedildiğini", tarihî araştırmada keşfedilmesi gerekenin yalnızca olay değil, bu olayda ifade edilen düşünce olduğunu ileri sürmüştür.³¹

Carr ise, tahayyül yoluyla insanların düşüncesini anlamanın, tarihçinin bütünüyle açık olmasını engellediğini, dolayısıyla onu objektiflikten uzaklaştırdığını savunur. Örneğin, 19. yüzyıl tarihçilerinin Ortaçağ tarihi konusundaki zayıflıklarını, dönemi karakterize eden barbarlık ve bätül inançları reddetmelerine bağlar. Bu tür bir red, tarihçinin o dönemin insanlarını anlamasını engeller. Diğer bir örnek Sovyetler Birliği'yle ilgili çalışmalar hakkındadır. İngilizce konuşan bir ülkenin okurları için Sovyetler Birliği tarihini yazan İngilizce konuşan bir ülkenin tarihçisi için veya, Sovyetler Birliği'ndeki okuyucular için İngilizce konuşulan bir ülkenin tarihini yazan bir Sovyet tarihçisi için problem, birbirleri hakkındaki şüpheleri ve yanlış anlamalarıdır. Bu tür önyargılar, üzerinde çalıştıkları insanları, dolayısıyla da insanların ayrılmaz parçası olan olayları, objektif biçimde anlamalarına engeldir. Çünkü, insanlar ve olaylar, onların nazarında daima kötü ve olumsuz görünecektir. Dolayısıyla, Carr'a göre tarihçi, üzerinde çalıştığı insanların zihinleriyle bir tür bağlantı kuramaz ise, tarihini yazamaz.³² Tarihçinin önyargılarından sıyrılarak objektifliğe ulaşmasının bir yolu da, üzerinde çalıştığı insanların zihinlerini anlamaya çalışması, bunun için de hayal gücünü kullanarak, bir ölçüde, kendisini onların yerine koymasındır.

2. Tarihçiler değer yargılarından uzak değildir

Adalet, soykırım, katliam, zulüm gibi kelimeleri kullanırken tarihçi moral yönden bir değer yargısı belirliyor demektir.³³ Bu tür bir değer yargısı olmadan, örneğin bir peygamber (Hz. İsa) ile Hitler arasındaki farkı tanımla-

³¹ R. C. Collingwood, *The Idea of History*, New York, Oxford University Press, 1956, s. 214.

³² Carr, *What is History*, s. 24.

³³ Geisler, *Christian Apologetics*, s. 288.

mak mümkün olmaz. Bu da, tarihi sübjektif kılar. Çünkü, her tarihinin seçtiği kelime onun sübjektif değer yargısını yansıtır.

Ancak, tarihinin değer yargısının kaçınılmazlığı karşısında, tarihî kaydı sübjektif olarak görmek haklı bir değerlendirme değildir. Elbette, değer yargısı sübjektif olabilir, fakat her zaman öyle olmak zorunda değildir, objektif de olabilir. Özellikle, herkes tarafından kabul gören moral değerler söz konusu olduğunda. Objektif değer yargısına Yahudi soykırımı örneği verilebilir: II. Dünya Savaşı (1939-1945) esnasında altı milyon Yahudi'nin öldürüldüğü verilerle sabittir. Bu olayın birbirinden farklı iki yorumu yapılabilir. İlki, bu olaylar, çıldırarak derecede Yahudi karşıtı deli bir adamın fiilleridir. Ölüm, katliamdır, zulümdür, soykırımdır. İkincisi, Hitler aslında Yahudileri çok sevmektedir. Ölümünden sonra ebedî hayata ve cennete inanmaktadır. Yahudi tarihini okuduktan sonra Hitler, Yahudilerin bu dünyada yeterince ceza çektiğine inanmış ve, onlara olan sevgisi dolayısıyla, ebedî hayata kavuşmalarına yardım etmiştir. Bunlardan hangisinin doğru olduğunu nasıl bulacağız? Eğer, olay ile yorum arasında bir zaruret bağlantısı yok ise, o yorum doğru olarak kabul edilemez. Olay ile doğru yorumu arasında empirik zaruret olmalıdır.³⁴ Yalnızca değer yargısı zarureti dolayısıyla tarihi sübjektif olarak niteleyemeyiz, objektif değer yargısı da mümkündür.

3. Tarihçi zamanının ürünüdür veya tarihçi tarafsız bir dünya görüşüne sahip olamaz

Tarihinin bakış açısını biçimlendiren faktörler arasına sosyal, dinî ve millî vb. çevre dahil edilebilir. Tarihinin tarih yazıcılığı kendi önyargılarından sıyrılmaz, çünkü tarihinin kendisi zamanının önyargılarıyla yoğurulmuştur.³⁵ Carr'a göre tarihçi çağının insanıdır.³⁶ Tarih yazarken kullandığı imparatorluk, demokrasi, savaş ve ihtilal gibi kelimelerin anlamları, dönemlerindeki kullanımlarından mahrum değildir. Antik dönem tarihçileri bu tuzağa düşmemiş olduklarını göstermek için *polis* veya *pleb* gibi kelimeleri kullansalar bile, onlar bu günde yaşamaktadır. Kullandıkları kelimelere bugünkü anlamlarını yüklemekten kurtulamazlar. Yine, Fransız tarihçileri, Fransız ihtilalinde rol oynayan Parisli kalabalığı tasvir etmekte kullandıkları *les sansculottes*, *le peuple*, *la canaille* vb. isimlerle belli bir siyasal ilişkiyi ve yo-

³⁴ Paul D. Feinberg, "History: Public or Private? A Defence of John Warwick Montgomery's Philosophy of History", *The Shape of the Past: A Christian Response to Secular Philosophies of History*, Minneapolis, 1975, s. 379.

³⁵ Henry Pirenne, "What are Historians Trying to do?", *The Philosophy of History in our Time*, ed. H. Meyerhoff, Garden City, Doubleday, 1959, s. 97.

³⁶ Tarihinin çağının insanı olduğu ve bunun objektif tarih yazımına yansımaları hakkında bkz. Carr, *What is History*, s. 25 vd.

rumu anlatmaktadır. Kullandığı dil, tarihçiyi objektif olmaktan alıkoyar. Tarihçi yalnızca kullandığı dil dolayısıyla değil, dönemindeki siyasî olaylardan ve güç dengelerinin değişmesinden aynı derecede etkilenir. Örneğin, 19. yüzyılda Avrupa'da değişen güç dengesi, İngiliz tarihçilerinin Büyük Frederick'e olan tutumlarını tamamıyla değiştirmiştir. Hristiyan kiliseleri içinde Katolik ve Protestanlık arasında değişen güç dengeleri, İngiliz tarihçilerinin M. Luther ve Cromwell gibi şahıslara karşı tutumlarını da değiştirmiştir. Bu durumda, eğer tarih, Collingwood'cu anlayışla, tarihinin yaptığı sorgulama olarak tanımlanır (tarih tarihinin yaptığı iştir) ve tarihî olgulardan ziyade, tarihinin tarih yapmadaki rolüne ağırlık verilirse bu, objektif tarihi neredeyse imkansız kılar. Tarihi bir olgular kümesi olarak tanımlayan görüşe karşı çıkarak, insan zihninin ürünü olarak tanımlayan Collingwood'a göre tarihte anlamlar sınırsızdır ve biri diğerinden daha sağlam değildir. Carr, Collingwood'un görüşünü eleştirir ve bir dağ, farklı bakış açılarından farklı biçimlerde görünüyor diye, o dağın objektif olarak hiçbir biçimi yok veya biçimi sınırsızdır sonucunun çıkartılamayacağını söyler.

Carr'a göre, Collingwood'un tarihin yorumuyla ilgili görüşünden daha tehlikelisinin, tarihinin üzerinde çalıştığı döneme, zorunlu olarak yaşadığı günün penceresinden bakması ve geçmişin sorunlarını bugünün sorunlarına ışık tutmak üzere incelemesidir. Tarihçi böyle yaparsa, pragmatik bir olgular görüşüne düşmez ve doğru yorumun bugünkü amaca uygun olduğunu ileri sürmez mi? Tabii ki, sürer. Dolayısıyla, olguları hiçe sayarken yorumun her şey olduğunu söyler. Olguların göz ardı edildiği bu durumda ise, tarih bir kurguya döner. Tarihinin, yaşadığı dönemin kendisi üzerindeki tesirinden tamamıyla sıyrılması mümkün olmasa bile, önemli ölçüde sıyrılarak objektifliğe yaklaşması ancak olguların ön plana çıkması ile gerçekleşebilir.

SONUÇ: TARİHTE NE TÜR BİR OBJEKTİFLİĞE SAHİBİZ?

Tarih felsefesiyle ilgilenen bazı filozoflar, objektiflik hakkında, sınırları pek kesin olmayan görüşlere sahiptir. Bunlardan biri olan Walsh, eğer bir konu, üzerinde ciddi biçimde araştırma yapanlar tarafından kabul ediliyorsa, objektif olduğu düşünülebilir görüşündedir.³⁷ Bebbington'un ise, tarihte objektiflik ve sübjektiflik anlayışı şu şekildedir: Hakkında şüphe duyulan olgular olmamalıdır. Yorum yaparken de, tarihçi olgulardan tümüyle sıyrılmamalıdır. Teferruatı yönelik açıklama yaparken, olguları sunmaya ağırlık vermeli, genel açıklamalar yaparken ise, kendi düşünce ve yorumlarını sunmalıdır. Örneğin, bir savaşın tasviri, kimin kazandığını değerlen-

³⁷ W. H. Walsh, *Philosophy of History: An Introduction*, New York, 1960, s. 96.

dirmeden daha fazla olgulara dayandırılmalıdır. Tarihin bütünüyle olgusal veya bütünüyle sübjektif olması mümkün değildir. Tarih, bu iki ucun arasında bir yerde yer alır.

20. yüzyılın en büyük felsefecisi olarak bilinen Karl Popper'e göre, tarihî olgular geçmişte cereyan ettiği haliyle günümüze ulaşmadığı için, tarihçinin tarihi yeniden inşaa, tarihî olguların aslına, tamamıyla uygun değildir. Tarihçi tarihi inşa ederken olgularla birlikte, belki daha fazla, kendi yorumlarını kullanır. Bu nedenle, Tarihî yorumlar daha ağır basar. Neticede, her nesil, kendi bulunduğu noktayı referans alarak, kendi tarihini yeniden yazmalıdır.³⁸

Tarihte kesinlikle ilgili olarak da Craig, tarihî bilgide, matematiksel kesinlik yerine, muhtemel kesinliği önerir. Heberman'a göre, tarihte sübjektif unsurların varlığı, bizi şüpheliğe itmek yerine, eleştirel tarih prensiplerinin dikkatlice uygulanması yoluyla sübjektif unsurları tanımlamaya ve bunları dengelemeye götürmelidir. Sübjektif unsurlar ve önyargılar tarihten bütünüyle tasfiye edilemez fakat, tarih araştırmaları metodu dahilinde, kuvvetli ve objektif neticelere ulaşmak mümkündür. Objektiflik konusunda, görelî tarihçiliğe bütünüyle teslim olmamız gerekmemektedir.³⁹

Tarihte, hem objektif hem de sübjektif unsurlar mevcut olduğunu itiraf etmek gerekir. Fakat problem, sübjektif unsurların tarihi geçersiz yapacak kadar baskın olup olmamasıdır.⁴⁰ Yukarıda, tarihin objektifliğine yapılan eleştirilerden şu sonucu çıkarabiliriz: Tarihte sübjektifliğin var olması, objektif tarihî olguları geçersiz hale getirmemektedir. Objektifliğe yapılan eleştiriler, tarihî olayların kesin, yüzde yüz objektifliğini reddetmektedir. Geçmişteki bazı olayların olgusal kesinliğini reddetmemektedir. Çünkü geçmişteki olayların çoğu, olgusal yönden kesindir, yani, olayın gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda bir şüphe yoktur. Tarihte objektif ve sübjektif unsurların, tarihî olayı anlamamızı nasıl etkilediğini bir örnekle açıklamaya çalışırsak, Irak lideri Saddam Hüseyin hakkında değişik görüşler mevcuttur: Saddam bir kahraman mıdır? Yoksa bir cani midir? Bu konuda, Iraklı, Amerikalı veya bir Türk araştırmacının yapacağı değerlendirme arasında fark olacaktır ve bu araştırmacılar, muhtemelen hiçbir zaman anlaşamayacaktır. Tarihçiler de, Saddam'ın icraatlarını ve takip ettiği iç ve dış politikayı de-

ğerlendire duracak, onlar da aralarında hemfikir olamayacaktır. Tarihî verilere dolaylı yoldan ulaşılması, tarihî verinin dağınık karakteri, tarihçinin seçiciliği ve değer yargıları (bu noktalar yukarıda tartışıldı) sübjektifliğe ve belirsizliğe tesir eden faktörlerdir. Tartışmanın her iki tarafındakiler, yani Saddam'ın kahraman veya cani olduğunu düşünenler, bilim adamının deney yaparak tartışmayı sonlandırması gibi, görüşlerinin doğruluğunu ispat etmek için, söz konusu tarihî olayları tekrar edemez. Dolayısıyla, Saddam hakkında yapılan tarihî çalışmada sübjektif unsurların olacağını peşinen kabul etmeliyiz. Fakat, buradan hareketle, Saddam hakkında objektif tarih yazılamayacağını söylemek de doğru değildir. Çünkü, biz bu şahsın yaşadığını, doğum tarihini, Irak başkanı olduğu dönemdeki olayları biliyoruz. Bunlar, teferuata yönelik, şüphe uyandıran pek çok sübjektif unsurlar olmasına rağmen, inkar edilemeyecek temel olgulardır. Tarihte sübjektiflik, tarihî olayların tamamında, kesin bir objektiflik talep edildiğinde sıkıntılıdır. Bu nedenle, Saddam Hüseyin'in tarihte gerçekten var olduğu, tarihî bir şahsiyet olduğu konusunda, sübjektiflik tehdit teşkil etmez. Bütün sübjektif değer yargıları ve tarihçinin seçiciliğine rağmen, Saddam Hüseyin tarihî bir vâkiadır.

O halde, tarihî veriler bir şeyi ispat eder mi? Kesinlikle evet. Tarihî veriler her şeyi ispat edemezlerse de, belli olguların tarihte yaşandığını ispat etmek için yeterlidir. Olguları tespit etme işi ise büyük ölçüde objektiftir; çünkü veriye dayalı olarak ispatlanması gerekir. İspat edildiğinde olgunun geçmişte olup olmadığına dair fazla şüphe kalmaz, tarihte, zaten olguların çoğunluğu tespit edilmiştir. Olguların değerlendirmesi olan yorum ise, büyük ölçüde tarihçinin bakış açısına, seçiciliğine ve yeteneğine kalmıştır; dolayısıyla sübjektiftir. Tarih yazıcılığında, öncelikle aranması gereken, olguların objektif, yani geçmişte cereyan ettiği biçimde ve bağlantılarıyla birlikte, aslına uygun olarak sunulup sunulmadığıdır. Yorumların sübjektif olduğu zaten kabul edilmektedir. Tarihçinin yorumlarındaki sübjektifliği gidermek için ise, çok yönlü perspektifle değerlendirme yapması ve eleştirel teknikleri kullanması en iyi yoldur. Netice itibarıyla, tarihten beklenen objektifliği değerlendirirken, olgular ve yorumlar üzerinde ayrı ayrı değerlendirme yapılması daha doğru sonuca yönlendirir. C. P. Scott (1846-1932, *The Guardian* gazetesi editörü)'un söylediği gibi, "olgular kutsal, yorum özgürdür".

³⁸ Karl Popper, "Has History Any Meaning", *The Philosophy of History in Our Time*, ed. Meyerhoff, Garden City, Doubleday, 1959, s. 303.

³⁹ Gary, R. Hebermas, "Evidential Apologetics", *Five Views on Apologetics*, ed. Steven B. Cowan, Grand Rapids, Zondervan, 2000, s. 95.

⁴⁰ Craig, *Apologetics*, s. 139.